

# ДУХОВНІСТЬ ЛІТЕРАТУР СВІТУ

УДК : 371.016 :161. 2-1 (0.43, 3)

**Васюта С. Д.**

кандидат педагогічних наук

м. Рівне

## МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТВОРУ ГАЛИНИ МАЛИК «НЕЗВИЧАЙНІ ПРИГОДИ АЛІ В КРАЇНІ НЕДОЛАДІЙ»: НООСФЕРНИЙ АСПЕКТ

*У статті розкрито естетичні та моральні категорії як основні чинники формування внутрішнього світу школяра в контексті літературної та ноосферної освіти. Подано методичну розробку навчального заняття із вивчення повісті-казки Г.Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Матеріал орієнтовано на актуальність питання про розкриття духовного потенціалу особистості.*

**Ключові слова:** естетика, мораль, особистість, повість-казка, проблеми твору.

*В статье раскрыты эстетические и нравственные категории как основные факторы формирования внутреннего мира школьника в контексте литературного и ноосферного образования. Предложено методическую разработку учебного занятия по изучению повести-сказки Галины Малик «Необыкновенные приключения Али в стране Недоладии». Материал ориентирован на актуальность вопроса о раскрытии духовного потенциала личности.*

**Ключевые слова:** эстетика, мораль, личность, повесть-сказка, проблемы произведения.

*The article deals with the aesthetic and moral category as the main factors of the internal world of the student in the context of literary and noosphere education. Posted methodological development training session for the study of Galina Malik Fairy Story " The Extraordinary Adventures of Ali in the country Nedoladiyi " The material focuses on the relevance of the issue of disclosure of the spiritual potential of the individual .*

**Keywords:** aesthetics, ethics, personality, story, tale, the problems of the work.

Художня література, природно поєднуючи моральне з естетичним, розвиває в читача почуття прекрасного і викликає запереч-

чення всього потворного, бездуховного. Це актуально нині, коли в країні спостерігається духовна криза. На жаль, підлітки не усвідомлюють до кінця суть таких естетичних категорій, як прекрасне, потворне, трагічне, комічне.

Головною особливістю художньої літератури є образність. Створені письменником життєствердні образи, діючи безпосередньо на почуття і свідомість, допомагають читачеві отримати правильне розуміння сутності речей. Певна моральна якість персонажа має стати для учня взірцем для наслідування.

Мета статті – розкрити морально-естетичні засади повісті-казки Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії».

Завдання: 1. Опрацювати літературу з досліджуваної проблеми (методичний, ноосферний аспект). 2. Визначити найдоцільніші методи, прийоми, форми організації роботи.

Питання підвищення виховної ролі художньої літератури в процесі удосконалення методів її вивчення розглядалося такими науковцями як Т.Бугайко, О.Мазуркевичем, Б.Степанишиним, Є.Пасічником, Н.Волошиною. На сучасному етапі естетичний принцип у викладанні літератури в колі зацікавлень Г.Токмань, А.Ситченка, С.Пультера, А. Лісовського, Л. Овдійчук та ін. Суголосні із науковцями, що у мистецтві слова моральне виступає в єдності з естетичним [Мазуркевич, 1973: 203 ], і тому література має виняткове значення у справі морального й естетичного виховання. Переконливою є думка методиста, що учитель має могутній фактор виховного впливу – *«втілений у хвилюючому художньому образі естетичний ідеал»* [Пультер 2007: 3]. Погоджуємося з причинами «облагородження духовного світу школяра» – виникненням у них співпереживання з почуттями і роздумами письменника [Степанишин 1995: 45 ]. Тільки усвідомлення значущості твору дає зрозуміти його духовну та моральну силу, наголошує інший науковець. Оскільки, за його словами, література – це могутнє джерело ідейного й естетичного зростання молоді, то цілком слушною є порада методиста *«знайти у кожному творі найвагоміше*

для сучасного учня» [Пасічник 2000: 246 ]. Важливо, що принцип естетизму постулюється і як розуміння учнем ролі прекрасного в житті людини і суспільства. Зasadничою у дослідженні є думка про те, що *«дух і поетику художнього слова розглядають у єдності мистецького втілення в образному світі твору»* [Токмань 2012: 35-36].

Універсальні принципи ноосферної освіти – це способи гармонійного поєднання людини із закономірними початками природи: Істиною, Совістю, Вірою, Активністю, Чесністю, Творчістю, Співчуттям, Любов'ю, Цінністю Життя.

Актуалізується потреба знаходження способів впливу на внутрішній світ з метою перетворення його на основну цінність особистості [Моїсеєв].

Звідси цілі РЕАЛ-методики: змонтувати навчальний мислеобраз як мікроструктуру з навчального предмета, закласти його в довготривалу пам'ять учня і навчити його користуватися новим мислеобразом [Мазурина].

Повість-казка Галини Малик «Пригоди Алі в країні Недоладії» є таким твором, що може закласти мислеобраз хорошої дівчинки Алі, котра навчилася по-новому дивитися на речі після того, як стала очевидцем наслідків від своїх учинків. Внутрішній світ дівчинки-підлітка збагачується новими відчуттями, вона пізнає, що таке комічне, потворне, коли не доведеш справи до кінця, і що таке прекрасне, коли працювати із насолодою. Саме такі поняття вчитель має допомогти усвідомити учням в процесі вивчення повісті-казки.

Пропоновані нами методи, прийоми, види, форми роботи: евристична бесіда, метод художніх асоціацій, компаративний метод, БЗЗ (метод біологічно зворотного зв'язку), спостереження над текстом, усний малюнок, читання з коментарем, в ролях, робота в парах, групах.

Освоєння тексту варто розпочати із мотиваційного етапу, точніше з актуалізації суб'єктивного досвіду учнів, виявлення їхнього розуміння почуття сорому. Вдаємося до навідних запитань:

1. Які справи у Вас є улюбленими, а які ні? Поясніть.
2. Чи буває Вам прикро від невиконаного вчасно?
3. Які саме почуття і чому огортають Алю під час привітання бабусі?

4. А вам було б байдуже чи ні?

Наступним етапом роботи на уроці є цілевизначення та планування. Бесіда: 1. Яке магічне число озвучує Аля і чому?

2. Хто із персонажів і як ним скористався ?
3. Яким було основне слово пісеньки, з якою Аля потрапила в «дивну країну»?

Опрацювання навчального матеріалу проводимо методом спостереження.

Завдання-загадки.

1. Змалюйте зовнішній вигляд Алі і розшифрує її ім'я.
2. Розкажіть про вдачу дівчинки на прикладі її вчинків і збагнете назву країни. Розберіть слово (назву країни) за будовою. Поясніть.

Робота над словом. Вставте необхідну букву, ключову частинку слова для Алі:

1. Аля – це ім'я від ...аля.
2. На тарілці вона ... їдала. Те, що у склянці ... пивала. Малює – ..., ліпить –..., вишиває ..., бо...

Здійсніть усний малюнок побаченого Алею (потворного) біля ставка, а згодом у місті. Прокоментуйте. Став (у ставку не було води, рибки пішки прогулюються, рак із однією клешнею, плотвички із парасольками). Острівець ромашок (без стебел, листя, коріння). Сонце (не кругле сонце, а рівнесенько відрізана його половина. Промені від неї розходилися тільки в один бік). Шлях (страшенно покручений і весь у вибоїнах). Безглуздя у місті (не будинки, а «розвалюхи», стіл на трьох ніжках, будинок без вікон і дверей, жодного стовпа з ліхтарями, у перехожих не вистачало або взуття, або одяжі, або волосся).

Запитання проблемного характеру.

Що найбільше вразило Алю у зовнішності людей? Погоджуйтеся з її словами?

Зачитайте опис Недотелю. Якими, на вашу думку, є кімнати ( предмети, речі тощо)? Чи хотіли б ви там жити?

Робота над розгортанням сюжету. Відтворіть правильну послідовність зустрічей Алі з різними персонажами: 1) з Недоролем Десятим; 2) з Недопопелюшкою; 3) з Недоладьком; 4) з Недочеревиком; 5) Першим Недорадником; 6) з Недоштаньком.

Чому саме таким чином один епізод змінює інший? Переконайте товаришів.

Заповніть таблицю за такими рубриками: Персонаж. Зовнішність. Внутрішній світ. Вчинок. Риса характеру. Подаємо зразок виконаного.

1.Хто?	Лівого вуха не було, ніс набік, губи перекошені, ліва нога коротша правої...	...проте губи весело всміхалися, очі дивилися лагідно, а обличчя було відкритим і добродушним...	Можна спробувати. -Я піду з тобою	Щирість, самопожертва
2.Хто?	Одна холоша його штанив була довга, а друга сягала лише до коліна	Нам усім тут не подобається! –роздратовано буркнув...	Вибирай кімнату і живи. Я знаю, за містом...	Доброта, незлопам'ятність
3.Хто?	Обличчя вимазане попелом, одягнена до пояса у старий лантух, донизу спадала шовкова спідниця, гаптована золотом..	Що гарно я вбрана? – розсміялася дівчина... у неї ні на мить не закривався гарненький ротик...	Не падай духом! Ми тебе виручимо!	Підтримка, відданість.
4.Хто?	- Я не мотлох.. У мене тільки корона зламана	Я боюся свого.., бо він зазіхає на... зарився у ліжко, його витягли зеленого від переляку...	тремтячою рукою підписав наказ про страту..	Боягузтво, підлість, лукавність.
5.Хто?	- Носить червоний ковпак, на лівій нозі у нього не було черевика.	Йому дечого не вистачає Серед таких людей і його вада стає менш помітною.	спочатку стягував недороблені справи, і за людей узявся	Бездушність, черствість.
6.Хто?	Визирає обличчя – хижє і зле	Накаже відрубати..., потім приміряє її...	У підземелля її! Пильнуйте її!	Зло, жорстокість.

Таким чином, зроблене дозволить усвідомити учням, що зло можна спинити лише добром. Розвиваючи цю думку, активізуємо увагу на ключовому персонажі твору – Алі, на змінах у її внутрішньому світі.

Завдання. Встановіть правильну відповідність між причиною і наслідком у діях дівчинки. Як змінився її настрій? Це важливо чи ні? Прокоментуйте.

- |   |   |
|---|---|
| 1. Потрапила сюди через рушничок          | А. «сяяла від задоволення».               |
| 2. Новеньке відро без дна                 | Б. Ні, уявила, як він чекатиме її 100 р.  |
| 3. Пришила крильце ...                    | В. «на очі навернулися сльози»            |
| 4. Намалювала друге вухо, підправила ніс. | Г. «мені так стало радісно».              |
| 5. Домалювала правого вуса...             | Д. «її шукають, мама хвилюється»          |
| 6. «Я захочу перенестися додому»          | Е. «зрозуміла все без слів».              |
| 7. -Ти хто така і що ти тут робиш?        | Є. «Краще померти, аніж виказати друзів». |

Завдання творчого характеру. Визначте і виділіть (підкресліть) основні моральні риси кожного із прихованих персонажів. Поясніть свій вибір.

1. «Є там чесність і хоробрість, доброта і совість є». Ну а зовнішність частенько нас обманює!».

2. – Балакають про душу! А я сказати мушу, що не знайомий з панею цією!

Можливо, давно вже вона не душа, а вже перекинулася в душку?

3. «Порожня голова – не диво. І з нею можна жити щасливо... вона ніколи ні від чого не болить. Ні від горя, ні від радості, ні від щастя, ні від заздрості, ні від співчуття, ні від каяття».

4. «Виходить, ти і я за все-усе в одвіті? Що тут недоробив – отам вилазить боком».

Окремої уваги заслуговує образ часу, значущість якого усвідомлює не тільки Аля, а й усі персонажі Недоладії. Збагнути це повинні й школярі, адже вчасно зроблені справи не призвели б до безладу. І що саме ті справи, які не відкладаються на потім, а виконуються із задоволенням, створюють нам затишок, красу, піднімають настрій. Робота над пісеньками. Запиши ключове слово.

Цифри: – Годинник не всім час відбиває. Комусь –..., комусь..., а декому...

Години: – І дехто годині іти..., а дехто годину безжально...!

Хвилини: – Кожному приємно, щоб його...

Секунди: – Дехто свій час не...

Годинникар – А коли щодня і щогодини не втрачаєш ти ані... – стане... диво-циферблат, і в ділах у тебе буде...

Хор: Бо кожна година – неначе... Вона циферблатом крокує...

Довідка: любили, невпинно, поспішає, другом, помагає, відстає, вбиває, стає, любили, хвилини, помагай, лад, людина, любить.

Завдання дослідницького характеру. 1. Зверніться до світової літератури і пригадайте зміст фантастичної казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див».

2. Що вас здивувало? Відтворіть картини безглуздя? 3. Чи усвідомлює Аліса повну нісенітницю того, що бачить. 4. Чи намагається вона змінити оточуючий світ, як чинить Аля? На етапі підсумків уроку важливим є застосування методу БЗЗ – біологічно зворотного зв'язку, який передбачає спосіб відтворення учнем засвоєного матеріалу у вигляді творчої роботи (образ, схема, малюнок, ілюстрація, слайд-шоу тощо). Така діяльність школяра є свідченням так званого «привласнення» ним образу за допомогою власного досвіду і креативним його використанням в подальшому. Репрезентація виконаного, а саме слайд із нанесеним зображенням охайної (заплетеної) дівчинки, яка переробила сто незавершених справ (цифра 100) із задоволенням (образ червоного серця), переосмислила свої вчинки (напис на малюнку), відчула цінність часу (годинник), дозволила учням закласти в довготривалу пам'ять переконливий образ досконалості. Певні зорові деталі – півник, стрічка на волоссі як уособлення незавершених справ, що постали в уяві підлітка на початковому етапі вивчення твору, мають стертися яскравішими естетичними образами. Еталонні зразки бездоганності покликані затьмарити негативне, потворне, неприродне. Створений учнями образ красивої дівчинки Алі, яка повертається додому, є

прикладом реалізації власного досвіду підлітків, набутого в процесі засвоєння значущих моральних істин казки-притчі (доброти, ширості, чуйності, милосердя, відповідальності; понять красивого, привабливого, приємного, досконалого), що набули стійкого характеру.

Таким чином, література як навчальний предмет покликана розвивати одночасно інтелект і почуттєву сферу учнів, їхнє образне мислення й емоції, уяву і фантазію, формувати стійкі морально-естетичні цінності. Поетика тексту є тим осердям, яке здатне викликати в учнів інтерес до художнього твору як засобу пізнання життя, джерела вражень, переживань, міркувань, духовного розвитку.

### БІБЛІОГРАФІЯ

- Волошук 2013 – Волошук Є.В. Світова література : підручник для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Є.В. Волошук. – К. : Генеза, 2013. –256 с.
- Малик 2013 – Малик Г. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» // Коваленко Л.Т. Українська література : підруч. для 5 класу загальноосвіт. навч. закладів / Л.Т. Коваленко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 288с.
- Мазуркевія 1973 – Мазуркевич О.Р. Метод і творчість / О.Р. Мазуркевич. – К. : «Рад. шк.», 1973. –254 с.
- Мазурина Л. В. Биоадекватный инструментарий образовательного процесса [Электронный ресурс] / Л. В. Мазурина // Ноосферное образование: сайт. Режим доступа: [http://www.noosfera.ru/published/DD/html/scripts/getfolderfile\\_zoho.php?DL\\_ID=MjY%3D&ID418b72ec4f1b9c3f166132b5fce4fef7&DB\\_KEY=Tk9P/](http://www.noosfera.ru/published/DD/html/scripts/getfolderfile_zoho.php?DL_ID=MjY%3D&ID418b72ec4f1b9c3f166132b5fce4fef7&DB_KEY=Tk9P/) –Загл. с экрана.
- Маслова Н. В. Ноосферное образование: Методология, технология, инструментарий [Электронный ресурс] / Н.В. Маслова. – // Российская академия естественных наук : отделение ноосферное образование : сайт. - Режим доступа : <http://raen-education.webhost.ru/b-masl3.htm>. – Загл. с экрана.
- Пасічник 2000 – Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти] / Євген Андрійович Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.
- Світова література 2013 – Світова література. Уроки за новою програмою. 5 клас ; упоряд. Н. Жданова. – К. : Редакції газет гуманітарного циклу, 2013. – 112 с.
- Степанишин 1995 – Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі : метод. посіб. для вчителя / Б. Степанишин. – К. : Проза, 1995. – 256 с.
- Токмань 2012 – Токмань Г. Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник / Г.Л. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 312 с.
- Стаття надійшла 28 жовтня 2013 р.*